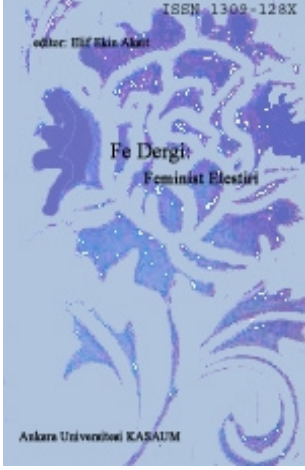

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Egemenlik ve Hukukun Ötesinde Alternatif Bir Faillik
Alev Özkazanç ve Özkan Ağaş

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 11 Ekim 2018

Bu makaleyi alıntılar için: Alev Özkazanç ve Özkan Ağaş, “Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Egemenlik ve Hukukun Ötesinde Alternatif Bir Faillik,” *Fe Dergi* 10, no. 2 (2018), 1-12.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/20_1.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Egemenlik ve Hukukun Ötesinde Alternatif Bir Faillik

Alev Özkazanç* ve Özkan Ağaş**

Judith Butler'ın queer ve feminist kurama yaptığı istisnai katkılardan biri de nefret söyleminin sahip olduğu güçlerin karşısına çıkabilecek, onun ataklarına meydan okuyabilecek alternatif bir dilsel ve siyasal failliğin imkanları üzerine çarpıcı bir düşünce geliştirmiş olmasıdır. Bu çerçevede Butler, nefret içeren söz ve ifadeler karşısında devleti ve hukuku göreve davet eden, dolayısıyla nefret söylemine karşı asıl failliği ister istemez devlete ve hukuka atfeden sansürcü politikaların kifayetsizliğine ve sakıncalarına işaret etmiştir. Bunun yerine Butler, yeni bir dilsel ve siyasal faillik önerisinde bulunmaktadır. Söz konusu iddiayı çeşitli boyutlarıyla sergilemeyi ve tartışmayı amaçlayan bu makalede sırasıyla Butler'ın nefret söylemine dönük hakim eleştirel yaklaşımlar karşısındaki mesafesine, nefret söylemine mutlak güçler atfetmenin ve böylelikle dilde egemeni geri çağırmanın anlamına dair söylediklerine, devlet ve hukuka söylemsel güçler atfetmenin sakıncaları hakkındaki uyarılarına ve nihayet alternatif bir dilsel ve siyasal faillik konusunda yaptığı vurgulara odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Judith Butler; Nefret Söylemi; Egemenlik, Devlet ve Hukuk Eleştirisi; Dilsel ve Siyasal Faillik; Performatif Siyaset

Judith Butler's Critique of Hate Speech: An Alternative Agency Beyond Sovereignty and Law

One of Judith Butler's exceptional contributions to queer and feminist theories is her impressive line of thought on the possibilities of an alternative linguistic and political agency which could challenge the alleged powers and the attacks of hate speech. Within this framework she draws attention to the defects and dangers of politics of censorship which request the state and the law to act against hate speech and thus attribute agency mainly to the state and law. Instead of this Butler suggests a new linguistic and political agency. Our aim in this article is to explore and discuss her argument in its various aspects. Initially we look into her distance from the dominant approaches to hate speech. Later we examine her criticism of ascribing absolute powers to hate speech and thus calling back the sovereign into the linguistic field and her warnings on the drawbacks of attributing discursive powers to the state. Finally her emphasis on the significance of an alternative linguistic and political agency will be discussed.

Keywords: Judith Butler; Hate Speech; Critique of Sovereignty, State and Law; Linguistic and Political Agency; Performative Politics

Giriş

Dil ve ifade sorunları, özellikle de yaralayıcı hitap ve temsil biçimlerinin uyandırdığı hassasiyetler, toplumsal ve siyasal gerilimlerin odak noktasındaki ağırlığını giderek daha da güçlü şekilde hissettiriyor. Ancak dilsel ifadeler karşısında oluşan duyarlılığın, toplumu kateden tüm eşitsizlik hatları üzerinden aslında oldukça asimetrik şekilde dağıldığı ve bu asimetriye uygun tarzlarda muameleye maruz bırakıldığını da kayda geçirmemiz gerekir: Çoğu durumda açık ve yakın tehlike teşkil eden kimi söz ve ifade biçimlerine cömertçe tanınan hoşgörü, benzer herhangi bir tehlike içermeyen söz ve ifade biçimlerinden katı şekilde esirgenebilmektedir. Ya da neyin söylenebilir neyin söylenemez olduğunu tayin eden söz rejimi, en güçlülerin hassasiyetleri bahis konusu olduğunda çok daha dikkatli ve tavizsiz, en zayıfların hassasiyetleri karşındaysa çok daha özensiz ve keyfi şekilde çalışabilmektedir. Paradoksal olan şudur ki, söz konusu eşitsiz dağılımın belirlendiği bütün kritik uğraklarda devlet ve hukuk dairesinin olağanüstü bir dahli bulunuyor bir yandan, fakat öte yandan yaralayıcı söz ve ifadeler karşısında yasal çare veya koruma talebiyle başvuru merciler de yine aynıları oluyor. Sadece

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Emekli)

**Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

buradaki açmaz bile, gerek söylenebilir/söylenemez şeyler alanının kurulmasında söylemsel gücün devlete veya hukuka devredilmesinin yol açtığı sorunlar üzerine, gerekse dildeki şiddetin imkanlarını sonuna kadar kullanan nefret ifadeleriyle baş edebilecek yeni türde bir dilsel ve siyasal faillik üzerine düşünmenin aciliyetini ortaya koymaktadır.

Fakat doğrusu, hem genel olarak nefretin ve nefret edimlerinin yükselişini, hem de onun dilsel biçim altındaki spesifik formunun, yani nefret söylem ve ifadelerinin yükselişini *siyasal* açıdan düşünmenin aciliyetini ortaya koyan başka ve belli açılardan daha temel sebeplerimiz de var. Aslına bakılırsa nefret sorunu siyasetin çeperine yerleştirilebilecek veya başka herhangi bir sorun gibi siyasetle *de* ilişkilendirilebilecek bir sorun değildir —zira *nefretin yükselişi* ile *siyasetin iptali* arasında doğrudan ve oldukça güçlü bir ilişki bulunuyor. Nefretin, her türlü siyasallaşma girişimini boğmaya, siyasallaşma imkanlarını berhava etmeye ve siyasal sahneyi gasbederek yerine kendi dehşetli temsilini geçirmeye dönük zorlamaları bu ilişkinin sadece bir yanını gözler önüne seriyor. Dikkatten kaçan, fakat aslında nefret ile siyaset arasındaki bağım çok derine nüfuz ettiğini gösteren şeyse, illiyetin yönünü tersine çevirdiğimizde ortaya çıkıyor: Gerçek şu ki nefret, siyasal sahnenin zaten çökmüş olduğu yerde ve tam da bu sayede patlak veren şeydir. Bir başka şekilde söylersek, nefret, siyasetin halihazırda iptal edilmiş olduğunu kayda geçiren işaretin kendisidir. Fransız düşünür Jacques Rancière tam da buna işaret etmek istiyordu. Ona göre, "siyaset ... insani eylemin uyumsuzluğa (*dissensus*) dayalı bir biçimdir" ve bu siyaset tasavvuru çöktüğünde sahneyi işgal eden şey mutabakat değil dışlama, hoşgörü değil ötekine duyulan katıksız nefret olmuştur: "en arkaik olanın, her türlü yargıdan önce gelen çıplak nefretin geri dönüşü" (Rancière 2007, 13, 37). Rancière, nefretin bu şekilde serbest kalmasını hüsrarla, tatminsizlikle, mahrumiyetle, salt bir mal veya bir yer konusundaki çekişmeyle açıklamaz (a.g.e., 38). Burada çok daha can alıcı bir şey gerçekleşir: Siyasetten ihtilaf ve uyumsuzluk dışlandığında, öteki hakkındaki ilksel korkuyu uygarlaştıran siyasal sahne de büsbütün dağıtılmış olur (a.g.e., 78). Geriye kalan şey "nefretin birleştirici gücüne dayanan daha kökten bir parçalanma"dır ve "çokluğun düzensiz çalkantısı"nın yerini, "dışlayıcı Bir'in ihtirası çerçevesindeki nefretçil bir araya geliş", yani "nefret için ve nefret yoluyla oluşan bir cemaat" alır (a.g.e., 40, 44, 42). Olan bitenin en karanlık tarafında ise çöken siyaset sahnesiyle birlikte siyasal özneleşmeden ileri gelen adlarını yitirmiş ve salt nesnel/kimliksel adlarına indirgenmiş müstakbel nefret nesnelere bulunur: "Başka adı olmayan öteki, artık salt bir nefret ve ret nesnesi haline gelir" (a.g.e., 78).

Nefreti dizginleyen, onu geride ve bastırılmış şekilde tutan şeyin siyasal sahnedeki başka bir şey olmadığını ve nitelikli nefretin ancak siyasetin iptalinden sonra, yalnızca bu koşulda dizginsiz hale geleceğini idrak etmekten çıkarılacak ilk ders, elbette siyasal sahneyi açık tutmaya ve onu her türden gasp girişimine karşı korumaya çalışmak, onun içerisinde bu amaçla sürdürülen en küçük mevzi savaşlarının dahi önemi konusunda uyanık ve sorumlu davranmak olmalı. Öte yandan bu, nefretin taarruzlarını geriletmenin, durdurmanın ve nihayetinde toplumun "nefret için ve nefret yoluyla oluşan bir cemaat" halini alması karşısında gerçek bir üstünlük sağlamanın yolunun, her türlü yasal çarenin, idari tedbirin, kamuoyu oluşturma çabalarının, vicdani çağrılarının *ötesinde* (elbette bunları değersiz addetmeksizin), siyasal sahneyi yeniden kuracak performatif hünerin sergilenmesinden geçtiğini gösterir —nefretin çalışma mantığını dumura uğratacak, onu afallatacak, istikrarsızlaştıracak, güçten düşürecek, çuvalatacak bir *siyasal* öznenin sahneye çıkmasından...

İşte, Judith Butler'ın queer ve feminist kurama yaptığı istisnai katkılardan biri de nefret söyleminin sahip olduğu güçlerin karşısına çıkabilecek, onun ataklarına meydan okuyabilecek alternatif bir dilsel ve siyasal failliğin imkanları üzerine çarpıcı bir düşünce geliştirmiş olmasıdır. Butler'ın müdahalesini ayrıca dikkat çekici kılan bir diğer şey, bunu yaparken nefret söylemine yaklaşım açısından muhalif çevrelerde hakim olandan farklı, onun radikal şekilde eleştirilmesine dayanan bir görüşü savunmasıdır. Asıl olarak bu çerçevede yürütülen tartışmalara dair görüşlerini ve müdahalelerini 1997 tarihinde yayınlanan *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (Galeyana Gelen Konuşma: Bir Performatif Siyaseti) adlı kitabında (Butler 1997) bir araya getiren Butler, nefret içeren söz ve ifadeler karşısında devleti ve hukuku göreve davet eden, dolayısıyla nefret söylemine karşı asıl failliği ister istemez devlete ve hukuka atfeden sansürcü politikaların kifayetsizliğine ve sakıncalarına işaret etmiştir. Konuyu etraflıca, dilin sahip olduğu güçler, sözcükler tarafından incinmiş olmanın anlamı, dildeki şiddetin kendine has statüsü, beden söylemsel oluşumu ve dolayısıyla yaralanabilirliği vb hakkında derinlemesine bir tefekkür içerisinde ele alan Butler, nefret ifadeleriyle mücadelenin sorunları bağlamında feminist ve anti-ırkçı çevrelerin ajandasında bulunan somut tartışma ve yaklaşımlara da aynı titizlikle yaklaşır. Butler söz, ifade ve temsil biçimlerine dair sorunlara, hukukun içerisinden fazlaca dolanmış yaklaşımlardan daha farklı bir şekilde temas etmenin arayışı içerisinde, yeni bir mecra açma önerisinde bulunur. Dolayısıyla Butler'ın müdahalesi, yalnızca, nefret söylemi karşısında yasak, sansür ve cezaileştirme talep eden yaklaşımların

sakıncalarını göstermekten, ya da devlete, hukuka ve mahkemelere söylenebilir/söylenemez şeylerin alanını belirleyecek istisnai bir söylemsel güç devretmenin tehlikelerine işaret etmekten ibaret değildir. O aynı zamanda herhangi bir söylemle bu şekilde savaşmanın mümkün olmadığını, zira bir söylemin atıfsal dolaşımına ve kendini kopyalayan karmaşık işleyişine müdahale edebilecek hiçbir yasak, sansür ve cezalandırma mekanizmasının bulunmadığını da söyler —nefret söylemi karşısında bütün yatırımın gerçekte kifayetsiz kalmaya mecbur mecralara yapılmış olması konusunda uyarır. Bunun yerine Butler, yeni bir dilsel ve siyasal faillik önerisinde bulunur, ki makalemizin odağını da Butler'ın hem nefret söylemini hedef alan kimi muhalif yaklaşımlara dair eleştirileri hem de bunun karşısında öne sürdüğü alternatif faillik biçimleri oluşturuyor.

Daha önce yazdığımız bir başka makalede, Butler'ın dil sorununa yaklaşımını ve dildeki şiddet, dilsel yaralanma, beden söylemsel kuruluşu gibi konuları nefret söyleminin eleştirisi bağlamında nasıl ele aldığını sergilemeye ve tartışmaya çalışmıştık (bkz. Özkazanç ve Ağaş 2018). Bu makalede ise daha ağırlıklı olarak Butler'ın nefret söylemine dönük hakim eleştirel yaklaşımlar karşısındaki mesafesine, nefret söylemine mutlak güçler atfetmenin ve böylelikle dilde egemeni geri çağırmanın anlamına dair söylediklerine, devlet ve hukuka söylemsel güçler atfetmenin sakıncaları hakkındaki uyarılarına ve nihayet alternatif bir dilsel ve siyasal faillik konusunda yaptığı vurgulara odaklanacağız.

Nefret söyleminin eleştirisi ve eleştirisinin eleştirisi

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, nefret söylemine dönük hakim eleştirel hattın temel argümantasyon tarzı, aslında ilgili başka bir dizi sorun ve gündemde de kendini dışı vuran ve kopyalayan temel bir perspektifle yakından temas halindedir —örneğin pornografinin ele alınışıyla kurulan temasta olduğu gibi. Butler, nefret ifadelerine yaklaşım ile pornografiye yaklaşım arasındaki yakınsamayı ve hatta giderek örtüşmeyi ilgi çekici bulur. Bu açıdan Butler'ın eleştirilerini yönelttiği kişilerin başında, tanınmış feminist hukukçu ve aktivistlerden biri olan Catharine MacKinnon gelmektedir. MacKinnon'ın, özellikle ırkçı nefret söylemine odaklanmış eleştirel bir tarzı cinsiyetçi ifade biçimlerine, bilhassa da pornografiye doğru genişletmesi oldukça dikkate değer bir müdahaledir. MacKinnon pornografi ile nefret ifadeleri arasındaki ilişkiyi 1993 tarihli *Only Words* (Yalnızca Sözcükler) adlı kitabında ele almıştır (1993; ayrıca bkz. MacKinnon 2003, 225-246). Burada MacKinnon pornografi sorununa çok temel bir eşitsizlik bağlamında yaklaşır —dile getirilebilir, konuşulabilir, ifade edilebilir şeylerle, dile getirilemez, konuşulamaz, ifade edilemez şeyler arasındaki asimetri. Zira pornografik ifadelerle çözümlenmiş serbestlik, kadınların cinsel ayrımcılık, aşağılama, istismar gibi pek çok konuda dilden mahrum bırakılmış veya tam bir suskunluğa zorlanmış oldukları gerçeğinden beslenmiştir. MacKinnon, pornografinin Birleşik Devletler'de ifade özgürlüğü kapsamında görülerek anayasal koruma altına alınmış olmasının bu bağlamda değerlendirir: Pornografinin yasal çerçevesi, kadınlar cinsel istismar hakkında konuşmaya başlamadan önce çizilmiştir —haliyle yalnızca pornografiyi üretenlerin ve tüketenlerin ifade özgürlüğüdür mevzubahis olan (MacKinnon 1993, 8). Demek ki pornografiye tahsis edilen bu itibarlı yasal statü bütünüyle asimetric bir ilişkinin sağladığı güvence altında şekillenmiştir ve dolayısıyla bu statünün dönüşümü de aynı asimetric koşulların dönüşümüne, yani tarihselliğine tabidir ya da öyle olması icap eder. Nitekim MacKinnon'a göre bu koşullar halihazırda zaten dönüşmüştür, dolayısıyla pornografinin yasal statüsünün de bu yeni duruma uyarlanması gerekmektedir: Kadınlar içerisine kapatıldıkları suskunluk çemberini kırmayı başardıklarından beri her şey değişmiştir —önceleri seks olarak görülen şey artık cinsel istismar olarak görülüyorsa, pornografiye atfedilen ifade edici unsur da büsbütün değişmiş demektir. Artık pornografiyi korumak, cinsel istismarı ifade biçimi altında korumak anlamına gelecektir, ki bu durumda pornografik ifadenin özgürlüğünü savunmak, kadınların dilden mahrumiyetini savunmaktan farksızdır (a.g.e., 9).

İşte, MacKinnon pornografiyi ifade özgürlüğü kapsamında tutmak için gösterilen dirençten bu nedenle yakını: Ona göre derhal çeşitli inkar, kaytarma ve yan çizme stratejileri devreye girmektedir —pornografinin gerçekdışı veya yalnızca içsel/sınırlı bir gerçekliğe sahip bir fantezi, bir taklit veya bir temsil olduğu yönündeki tezlerde olduğu gibi (a.g.e., 26-28). Örneğin pornografinin kadınlara karşı bir *edim* olduğu söylendiğinde, bunun yalnızca metaforik veya retorik, gerçeğe bağdaşmaktan uzak, edebi bir mübalağa veya bir propaganda aracı olmakla malul bir ifadeden ibaret olduğu kabul edilir (a.g.e., 11). MacKinnon'a göre buradaki sorun sözcüklerin gerçeklikle yalnızca atıfsal bir ilişkisi olduğunun varsayılmasıdır —sözcükler yalnızca ifade eder ve fotoğraflar da öyle, öyleyse her ikisi de ifadeye dair yasal korumadan kendilerine düşen payı almalıdır, ki bu durumda pornografinin de benzer şekilde bir ifade sorununa indirgenmesi ve aynı korumadan nasiplenmesi kaçınılmaz hale gelir. Fakat MacKinnon bunun hileli bir argüman olduğunu ileri sürer, zira toplumsal hayatımız hukuken *edim* muamelesi gören sözcüklerle doludur (a.g.e., 12) —en başta da hukukun kendisi. Andrea Dworkin'in bir

sözüne atıfla MacKinnon, pornografinin kadınlar için yasa olduğunu söyler, zira pornografi de söylediği şeyi yapar, tıpkı yasanın söylediği şeyi yapmasında olduğu gibi (a.g.e., 40). O halde pornografik ifade biçimleri salt ifadeden ibaret değildir, zaten ifade de ihmal edilebilir, gerçekdışı veya edimsel olmayan bir şey değildir. Tersine, toplum sözcüklerden müteşekkildir, üstelik sözcükler gibi görüntüler de insanları belirli hiyerarşilerin içerisine yerleştirir. Öyleyse belirli bir noktaya kadar, onlar tarafından yaralananlar gerçek kimseler olduğunda, bazı ifadeler hak ettikleri şekilde edim olarak tanınmalıdır (a.g.e., 30). Nitekim pornografik ifade biçimleri için söz konusu olan şey de budur ve MacKinnon'un Andrea Dworkin'le birlikte pornografiye karşı önerdiği yasal düzenleme kendi temelini bu düşünce silsilesinde bulur (a.g.e., 22).

Butler ise pornografinin başka saldırgan nefret edimlerinin arasına bu şekilde dahil edilmesine katılmaz. Örneğin siyah bir ailenin bahçesine ateşe verilmiş bir haç bırakmakla pornografinin görsel metninin aynı şekilde tehdit edici, küçük düşürücü veya itibar zedeleyici olduğunu düşünmek mümkün müdür? Butler bunun yalnızca yanlış bir muhakeme değil, aynı zamanda mecazımüsel yoluyla yapılmış bir istismar da olduğunu ileri sürer (Butler 1997, 21). Butler'a göre MacKinnon'un pornografi hakkındaki düşünceleri, pornografideki görsel imgenin bir emir gibi iş gördüğü ve bu emrin de buyurduğu şeyi gerçekleştirme gücünün bulunduğu varsayımına dayanır (a.g.e., 65). O halde MacKinnon için sorun, pornografinin kadın düşmanı bir toplumsal yapının varlığını yansıtması veya ifade etmesi değil, gösterdiği şeyi icra etme gücüne sahip olmasıdır —MacKinnon'a göre pornografi yalnızca sosyal gerçekliği ikame etmez, aynı zamanda kendi sosyal gerçekliğini yaratır (a.g.e., 66). Bu demek oluyor ki, pornografinin sahip olduğu bu ekstrem performatif güç, onun kendi toplumsal bağlamını da beraberinde getirmesine yol açar. Öyle ki pornografi bir kadının ne olduğuna, nasıl görüldüğüne, ona nasıl davranıldığına, ona neyin yapılabilir olduğuna ve ona bütün bunları yapan bir erkeğin ne olduğuna dair sosyal gerçekliği kuran şeydir (MacKinnon 1993, 25). Böylece MacKinnon, pornografik bir imgeye emredici bir dilsel ifadenin performatif güçlerini atfederek, pornografi ile nefret söylemini buluşturmayı denemiştir. Doğrudan dile gelmese de pornografinin görsel imgesi, eril tahakküme göndermede bulunan bir "bunu yap" buyruğunu içermekte ve bu buyruğa uyulmasını sağlayacak güce sahip olduğunu ima etmektedir (Butler 1997, 67). Nihayetinde MacKinnon, nefret söyleminin güçlerini bu defa görsel imgede bulmakta, bir başka ifadeyle sözde keşfedilen egemeni bu kez imgede keşfetmektedir.

Butler bu tezlere, fantezinin toplumsal işleyişinin sosyal gerçekliği daha kırılğan ve daha belirsiz kıldığını söyleyerek itiraz eder. Butler, pornografinin büyük kısmının saldırgan olduğu konusunda MacKinnon tümüyle haklı olsa bile, pornografinin saldırganlığının nedeninin pornografiye atfedilen farazi güç (yani kadının sosyal gerçekliğini kurma gücü) olmadığını söyler. Denebilir ki pornografiye fantastik gücünü veren şey, onun gerçekliği kurması değil, bilakis gerçekliği kurmaktaki başarısızlığıdır, hatta gösterdiği imkansız ve yaşanamaz cinsiyet normları yoluyla toplumsal cinsiyetin gerçekdışını ortaya koymasındadır (a.g.e., 68). Sonuç olarak Butler, bu farazi sahnenin düz şekilde okunmasına karşı çıkar —onun aksine, pornografinin, cinsiyet normları ile gerçek pratikler arasındaki orantısızlığı çaresizce tekrarlamaya mecbur bırakılmış olduğuna dikkat çeker. Demek ki pornografiye dolaysızca atfedilen egemen güç varsayımı geçersizdir. Pornografik ifade, ancak eyleminden dolayı sorumlu tutulabilecek konuşan bir öznenin yaralayıcı bir edimi bağlamında saldırgan bir edim olarak değerlendirilebilir (a.g.e., 69). Bunun dışında ise pornografinin farklı performatif kullanımlara açık olduğunu kabul etmek gerekir (bkz. a.g.e., 82 vd).

Görüldüğü üzere Butler, belirli bir ifadenin daima ve zorunlu olarak yaralayıcı olduğunu baştan varsaymayı sakıncalı bulmaktadır. Nefret ifadelerine bu şekilde mutlak güçler atfedilmesini eleştirmek için MacKinnon'un yanısıra odaklandığı bir başka yazar ise Mari Matsuda'dır. Matsuda'nın görüşleri özellikle dikkat çekicidir, çünkü Charles Lawrence, Richard Delgado ve Kimberlé Williams Crenshaw ile birlikte derlediği 1993 tarihli *Words That Wound* (Yaralayan Sözcükler) adlı kitapta nefret söyleminin suç sayılmasına dair temel kuramsal görüşleri geliştirmiştir, ki bu görüşler sonraki yıllarda ilgili literatür üzerinde büyük bir etki yaratacaktır (Matsuda et al 1993). Butler'ın vurguladığı üzere, bu kitaba katkı sunan hukukçu ve aktivist yazarların temel hedefi, sözün/ifadenin sınırlarına dair mevcut yasal ölçütleri yeniden ele almak ve bunları nefret söyleminin hukuki bir düzenlemeye tabi tutulmasını sağlayacak şekilde yorumlamak, derinleştirmek ve genişletmektir. Dolayısıyla bu kitapta yer alan görüşler özellikle ırkçı ifadelerle odaklanarak, nefret söyleminin hem bir düşünce ifadesi fakat hem de bir davranış (*conduct*) biçimi olduğunu belirtir (Butler 1997, 72-73). Matsuda'ya göre, ırkçı nefret söylemini ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirmek ve onun şimdiye dek faydalandığı anayasal korumadan yararlanmaya devam etmesini savunmak, aslında, bu söylemin yöneldiği kesimler üzerindeki tabiyet kurucu etkilerini görmezden gelmek, onların kamusal alanda serbestçe dolaşımına girmesine ve kendini sınırsız şekilde kopyalamasına göz yummak, dolayısıyla saldırgan ve yaralayıcı güçlerini

desteklemek ve artırmak demektir. Kamusal otoritenin bu konudaki kayıtsızlığı ise, devletin de dolaylı olarak nefret söyleminin işleyişine katıldığı anlamına gelir:

"Bir başına bırakılmış olma hissi sadece nefret mesajının kendisinden gelmez, aynı zamanda hükümetin bu mesaja müsamaha gösteren tepkisinden de gelir. Yüzlerce polis memuru ırkçı eylemcileri korumak için göreve çağrıldığında, mahkemeler ırksal aşağılamanın telafi edilmesi taleplerini reddettiğinde ve ırkçı saldırılar resmi olarak ağır şaka addedilip baştan savıldığında, mağdur devletsiz biri halini alır" (Matsuda 1993, 25).

O halde bu türden ırkçı ve cinsiyetçi nefret ifadeleri hak ettikleri şekilde ayrımcılık olarak değerlendirilmelidir, zira hitap ettikleri kişi veya kesimlerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmalarını sağlayan toplumsal koşulları pekala zedeleyebilmektedir (Butler 1997, 73).

Butler, Matsuda'nın bakış açısına göre, nefret ifadelerinin yalnızca hitap edilen kişi üzerinde yaralayıcı bir etki yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda hedef alınan kesimin tabii kılınmasına, yani bağımlı bir toplumsal grup olarak inşasına bizzat katıldığına dikkat çeker. Böyle ele alındığında ifade, sadece tahakküm ilişkisini yansıtmakla kalmaz, doğrudan tahakkümü sahneler. Butler bunu şöyle yorumluyor:

"Bu edimsöz edimi (*illocutionary*) modeline göre, nefret ifadesi söylendiği anda hitap edileni kurar; (kendi sebep olduğunun öncesindeki) bir yaralanmayı tarif etmez veya onu bir sonuç olarak üretmez; o, tam da ifadenin söylendiği anda, yaralanmanın bizatihi icra edilmesidir, ki burada yaralanmadan toplumsal tabiyet anlaşılmalıdır" (a.g.e., 18).

Matsuda ve diğerleri tarafından savunulan bu görüş nefret söylemine dair güncel literatürde güçlü bir kabul görmektedir. Bu çerçevede nefret söyleminin iki eşit taraf arasındaki değil, biri hakim diğeri ezilen iki grup arasındaki eşitsiz bir güç ilişkisine dayandığı ve bunu bizzat pekiştirdiği savunulmaktadır. Butler ise bu görüşlere karşı mesafelidir. Ona göre söz konusu yaklaşımlar kimi tartışmalı varsayımlara dayanmaktadır: Burada bir nefret ifadesine muhatap olan kişinin belirli bir toplumsal konuma sahip olduğu ve bu konumla özdeşlik kazandığı ileri sürülmektedir —yani kişi bir nefret ifadesiyle karşılaştığı anda kendi toplumsal grubuna indirgenmiş kabul edilmektedir. Ayrıca bu görüş, söz konusu toplumsal konuların da birbirleriyle statik ve hiyerarşik bir ilişki içinde olduklarını varsaymaktadır. Nitekim bu toplumsal grup aidiyeti nedeniyle kişi nefret ifadesine hedef olmakta, onun tarafından yaralanmakta ve yine onun tarafından yeniden bir tabiyet ilişkisine sokulmaktadır. O halde nefret ifadeleri, yapısal bir tahakküm ilişkisi kurulmasının dilsel boyutudur. Oysa Butler'a göre, nefret söylemi tarafından yeniden üretilen statik bir toplumsal yapı varsaymak yerine, bu yapıların tekrarlanma, yeniden kurulma ve yeniden eklenme yoluyla zamansal etkilere açık olarak kavranması gerekir —ki bu fikir, nefret ifadelerinin bile, onları yerinden edebilecek ve yeniden anlamlandırmak üzere kullanımlarını altüst edebilecek performatif girişimlere kapalı olmadığını ima eder. Butler bunu şöyle ifade eder:

"Nefret söyleminin daima başarılı olduğu varsayımını sorgulamak isterim, nefret söyleminin bir sonucu olarak ondan ızdırap çekenlerin acısını küçültmek için değil, eleştirel bir karşılık verme imkanına yer açmak için, ki nefret söyleminin başarısızlığı bunun koşuludur. Eğer nefret söyleminin yaralayıcılığına dair açıklama, bu yaralanmaya eleştirel bir karşılık verme imkanını reddediyorsa, o halde bu açıklama böyle bir yaralanmanın bütünsel etkilerini pekiştiriyor demektir. Bu türden görüşler yasal bağlamlarda çoğunlukla işe yarar, fakat devlet merkezli olmayan faillik ve direniş biçimlerini düşünmek için zarar vericidir" (a.g.e., 19).

Egemenin dildeki geri dönüşü

Butler'ın nefret söyleminin eleştirisine dair itirazlarında, arka planda istikrarlı bir şekilde kendini tekrarlayan merkezi unsurun egemenlik varsayımının eleştirisi olduğunu söylemek sanıyoruz yanlış olmaz. Butler, ırkçı ve cinsiyetçi nefret söyleminin eleştirisinde, hepsinden önce söze/ifadeye atfedilen veya söylemin kendisine atfedilen aşırı güçten rahatsızlık duyar —söyleyenin söylediği şey ve söylerken yaptığı şey üzerindeki, ondaki olası bütün anlamları tüketen veya yorumlama, tekrarlama, yerinden çıkarma ve yeniden yerleştirme girişimlerine kapatan eksiksiz hakimiyeti... Butler'a göre olaylar asla tam olarak böyle gerçekleşmiyor. Üstelik bu egemenlik atfı, nefret söylemine gerçek bir karşılık verme ve onunla baş edebilecek yeni faillik biçimleri

yaratma imkanının sürekli altını oyuyor. Örneğin tehditkar bir ifadeyi yapılandırın şey aynı egemenlik fantezisi, egemene has bir performatif... Bir şeyi söylerken yapıyor da olma veya söylendiği anda söylenen şeyi icra ediyor da olma kudreti, aslında egemene atfedilen fantazmik bir işarettir; yalnızca egemen, söz ile icra gücünü kendi ediminde bu denli birleştirebilir. Nefret söyleminde olduğu varsayılan güç işte bundan farkıdır —nefret ifadelerine de tipik olarak egemenin sözüne atfedilen güçler tahsis edilmekte ve ifadenin mutlak, dolaysız, etkili, sonuç alıcı güçlere sahip olduğu varsayılmaktadır. Hatta Butler, nefret söyleminin güçlerine yapılan göndermelerde (örneğin bu türden ifadelerin kişileri hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılabileceği söyleniyorken), devletin egemen sözünü ve onun *yasal* dilini esas alan bir modelin yankılandığına dikkat çeker (a.g.e., 77). Üstelik aynı model yalnızca nefret söylemini çözümlerken değil, onu belirli yasal düzenlemeler yoluyla durdurabileceği varsayılan devleti göreve çağırırken de devrededir —devletin sözünün üstün güçlerini model almayı sürdürmesi bakımından bu eleştirel hukuki dil aslında kendi içinde tutarlıdır. Ayrıca ifadeyi orijinal edime, ilk ortaya çıkışı anına veya onun süregelen bağlamına, gerisindeki ilk niyetlere veya ilk kullanım biçimlerine zorunlu olarak tabi kılan bir performatiflik varsayımı, Butler'ın tam da eleştirdiği şeydir. Butler bundan tümüyle farklı bir performatif kavramıyla çalışır.

Lakin egemenlik fantezisi tarafından baştan çıkarılmış bu performatiflik varsayımının halihazırdaki yaygınlığı ve güncelliği konusunda Butler ilginç bir gözlemde bulunur. Performatif hakkındaki çağdaş söylemin içerisinde egemen figürünün bu şekilde zuhur edişini, günümüzde iktidarın artık egemenlik karakteri taşımadığı yönündeki Foucaultcu görüşe bağlı kalarak değerlendirdiğini söyleyen Butler, şu kritik soruyu sorar: Söze atfedilen güçlerin abartılmasında kendini gösteren bu egemen performatif figür, acaba söz konusu iktidar kaybını telafi etmek için çağırıyor olabilir mi? Ve bu kayıp, performatifliğin yeniden gözden geçirilmesi için uygun bir koşul haline nasıl getirilebilir? Dolayısıyla Butler, egemen figürün dildeki geri dönüşünü, onun gerçek kaybına verilmiş bir tepki olarak yorumlar; fakat asıl yapılması gereken böyle bir egemen figürü fantazmik düzeyde yaşatmaya çalışmak yerine, onun yokluğunda performatifliği yeniden düşünmeye çalışmak olmalıdır (a.g.e., 74). Foucault'nun sarsıcı müdahaleleri sayesinde iktidar artık, egemenlik ve devlet nosyonlarını merkeze alarak, onların etrafında çözümlenir bir şey olmaktan çıkmıştır —artık egemenlik kavramına atıfla veya egemen bir özneye referansla yapılan iktidar analizleri zan altındadır (bkz. Foucault 2000a; 2000b; 2003, 99-118). Fakat Butler'a göre, egemen figürünün bu tarihsel kaybı, onun fantezide geri dönmesine neden olmuştur; geri döndüğü yer ise dilsel form ve onun içerisinde kavrandığı şekliyle performatif biçimidir (Butler 1997, 78). Artık ifade, iktidarın bir temsili veya onun sözsel bir gölgesi olarak değil, bizzat iktidarın varoluş tarzı (*modus vivendi*) olarak görülmektedir. Butler, performatifin bu şekilde üstbelirlenmiş olan karakterini, siyasal alanın dilselleştirilmesi (*linguistification*) olarak ifade eder, ki söylem kuramı bundan sorumlu değilse de bu durumu kayda geçiren şeydir (a.g.e., 74). Demek ki dil, yalnızca siyasetin yerinden edilmesine tanıklık etmez, daha önemlisi siyasetin yer değiştirmiş bir alanı olarak kurulur. Butler'a göre, bu yer değiştirmenin gerisinde daha basit ve daha güven verici bir iktidar haritasına geri dönme isteği yatar (a.g.e., 78). Ne var ki artık böyle yalın ve garantili bir iktidar haritasına geri dönmek mümkün değildir —ne şu arkaik egemen figürü ne de onun ters simetrisinde bulunan ve aslında hukukun icatlarından biri olan şu suçlanabilir, itham edilebilir fail/özne aranan formülü verecektir.

Devlet, hukuk ve nefret söylemi

Hukukun nefret söylemiyle baş edebilmek için güvenilir ve etkili bir ortak olup olmadığı sorusuna, özellikle de hukukun nefret söylemini ancak suçlanabilir bir faile/özneye işaret etmek suretiyle yakalayabiliyor olmasının yol açtığı sorunlara birazdan değineceğiz. Fakat önce, Butler'ın devlet hakkındaki, daha doğrusu devletin söylemsel güçleri hakkındaki uyarılarına kulak vermekte fayda var.

Butler elbette hepsinden önce, nefret ifadeleriyle ilgili yasal düzenlemelerin geri dönüp alternatif tarzları, yani muhalif veya azınlıkta kalan kırılgan kesimlerin ifade ve temsil biçimlerini vurma ihtimalinden endişe ediyordu. Örneğin pornografi karşısında çıkarılmak istenen müstehcenlik yasasının, Afrikan-Amerikan kültürel üretimini ve lezbiyen-gay kendilik temsillerini yasaklama ve sınırlandırma maksadıyla keyfi ya da taktiksel şekilde kullanılması ihtimalini hiç de zayıf görmüyordu (Salih 2002, 110). Fakat bu yalnızca Butler'ın eleştirisinin kısmi bir yönüdür. Kendisinin de belirttiği üzere, burada onu ilgilendiren şey sadece sivil özgürlükleri devletin taarruzlarından nasıl koruyacağımız sorunu değildir —aslında burada bizi bekleyen çok daha önemli bir sorun, yasal çareler arama sürecinde devlete devredilen ayrıcalıklı söylemsel güçtür (Butler 1997, 77). Butler bundan kastını belirginleştirebilmek ve tartışmayı biraz daha derinleştirebilmek için bilerek abartılmış bir formülü dikkatimize sunar: "nefret söylemini devlet üretir" (a.g.e., 77; 96-97). Fakat bununla

söylemek istediği şey, toplumun içerisinde dolaşan karalama, yakıştırma, aşağılama veya tahkir biçimlerinden devletin sorumlu olduğu değildir. Butler şöyle der:

"Sadece bu kategorinin [nefret söyleminin] devletin onayı olmadan var olamayacağını söylüyorum ve kamusal olarak ifade edilebilecek olan şeyler alanını tesis ve idame etmek açısından devletin bu yargısal dilinin sahip olduğu güç, devletin bu kararlarda sınırlayıcı bir işlev görmesinin çok ötesine geçtiğini gösterir; aslında devlet, konuşulabilir olan ile olmayan şeyler arasında bir sınır çekerek ve bu sınır hattını belirleme ve muhafaza etme iktidarını koruyarak, kamusal olarak kabul edilebilir konuşma ortamını aktif bir şekilde yaratır" (a.g.e., 77).

Öyleyse devlet söylemsel açıdan basitçe ket vurucu veya yasaklayıcı bir rol oynamaz, aynı zamanda üretir de —nitekim neyin öyle olup neyin olmadığını tayin eden yargısal gücüyle devlet, nefret söyleminin üretimine dolaysız şekilde katılmış olur. Üstelik bu, sadece yasanın ne olduğunu dikte etmesiyle ilgili değildir. Sahip olduğu yaptırım gücüyle bunu durmaksızın tekrarlar, zira yasanın her bir tekil durumda nasıl yorumlanması ve nasıl uygulanması gerektiğine dair nihai yargısal yetki halen kendi elindedir. Örneğin bir mahkeme tarafından öyle olduğuna hükmedilmedikçe kelimenin tam anlamıyla nefret söyleminden bahsedilemez (a.g.e., 96). Yeniden vurgulamak gerekirse, Butler devletin veya hukukun nefret söylemine neden olduğu veya onu kışkırttığını söylemeye çalışmaz; altını çizmek istediği şey, herhangi bir ifadenin nefret söylemi kapsamında olup olmadığını kayda geçiren hükmün mahkemeler tarafından verileceğidir (a.g.e., 97). Dolayısıyla, nefret söylemine karşı yasal bir çare arayışına, kolayca aleyhe dönebilecek şüpheli yasal düzenlemelere cevaz vermesi bakımından değil yalnızca, çok daha önemlisi onun icra etmekten çekinmeyeceği üretken bir söylemsel gücü devlete devretmesi bakımından da ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir (bkz. Butler 2015, 147-148).¹

Doğrusu devletin söylemsel güçlerini bu şekilde artırmak ne kadar sakıncalıysa, hukukun nefret söylemini etkili bir şekilde hedef alabileceğini varsaymak da o kadar yanıltıcıdır, zira her şeyden önce, bir söylemin sahip olduğu güçlerle başa çıkabilmek için hukuk biçiminin uygun olduğu söyleniyorsa, bu kendi başına şüpheli bir iddia olacaktır. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir: Eğer hukuk neyin söylenebilir neyin söylenemez olduğunu yeniden sayıyor, yeniden dağıtıyor, aralarına bütünüyle kendisi tarafından muhafaza edilecek bir sınır çekiyor ve bu şekilde nefret söylemini (Butler'in söylediği anlamda) üretiyorsa, aynı zamanda suçlanabilir bir konuşan fail/özne de üretiyor demektir (Salih 2002: 104). Nitekim hukuk hayata bu şekilde sirayet eder. Bütün prosedürel başlangıçlarında da bu vardır: Hukuk bir suç isnadiyla başlar, birine işaret ederek... Öyleyse, "hukukun eksiltilemez yanlarından biri, konusu haline getirdiği insanı, itham edilebilir olduğu ölçüde yakalayabildiği gerçeğidir. Hukukun dolaysız ve orijinal üretimlerinden biri, hatta belki de en başta geleni budur: Suç isnat edilebilir bir varlık olarak insan" (Ağaş 2013, 285). Nefret söyleminin cezaileştirilmesi söz konusu olduğunda bunun somut anlamı, suçlanabilir bir konuşan öznenin yasal üretimidir. Oysa Butler bize, söylemin gerisinde neden veya köken olarak belirli bir *kimsenin* olmadığını hatırlatır (Butler 2014, 317), burada fail fiilin üzerine empoze edilmiş bir kurgudan ibarettir. Demek ki nefret söyleminde bulunan failin kimliği, tam da şimdi bize sonuç olarak sunulan söylem tarafından kurulmuştur aslında. Peki o halde neden söylemin kendisi değil de onun tarafından adlandırılan ve çağrılan fail/özne soruşturulmaktadır? Elbette bir söylemi soruşturmak hukuk biçimi içerisinde mümkün değildir. Butler da zaten hukuk biçiminin bu ve benzer sınırlılıklarına dikkatimizi çekmek istemektedir. Hukuk her şeyi baş aşağı çevirir, söylem ile onun tarafından kurulan faillik konumları arasındaki ilişkiyi altüst eder —faile egemen bir özne konumu atfeder ve suçlayabilmek, soruşturabilmek, cezalandırabilmek için onu bu defa yasal biçim altında yeniden üretir. Fakat Butler'in buradan çıkarmaya çalıştığı sonuç, nefret söyleminde bulunanların kendi ifadelerinden dolayı sorumlu tutulamayacakları değildir elbette. Tersine, tam da söylemin biricik ve ayrıcalıklı kökeni değil, onun tarafından adlandırılan ve çağrılan bir konumdan ibaret olması, faili söyledikleriyle ve onların etkileriyle yüzleşmek, söylediklerinin ve yaptıklarının sorumluluğunu almak zorunda bırakır.² Öyleyse Butler'ın varmak istediği yer nedir? Butler söylemin (ve tabii nefret söyleminin) hukukun kavradığından çok daha fazla ve çok daha kompleks bir şey olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Hukuk, söylemin işleyişini kesintiye uğrattıyor, durduruyor, yasaklıyor veya cezalandırıyor görüldüğünde bile, onun işleyişine katılmaya devam eder. En nihayetinde hukuk, nefret söyleminin oldukça karmaşık işleyişine verilmiş kifayetsiz bir yanıt olacaktır. Butler nefret söylemi bahsinde hukukun, eylem ve ifadelerinden dolayı sorumlu tutulabilecek belirli bir kişinin ediminin bir başka kişi üzerindeki yaralayıcı etkisinin kanıtlanabilir olduğu somut bağlamlarda işe yaradığına inanır.

Her durumda Butler, söylemin kökeni, nedeni veya sorumlusu olarak bir faile işaret etmenin doğru bir yol olmadığını düşünür ve öznenin egemen hatip formunda yeniden diriltilmesine itiraz eder. Örneğin ırkçılık sahnesi bu şekilde tek bir konuşana veya onun dinleyicilerine indirildiğinde yanlış bir yola sapılmış olmaz mı? Butler'a göre böyle bir yol tercih edildiğinde, ırkçılığa dair siyasal sorunun ekseni bütünüyle kayar —siyasal sorun artık konuşandan başlayıp onun sözlerini dinleyenlerin veya onun sözlerine maruz kalanların ruhsal/bedensel kuruluşuna uzanan bir zararın izini sürmek üzerinden kurgulanır hale gelir. Fakat aynı anda ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin karmaşık yapıları da birdenbire ifadenin gerçekleştiği sahneye indirgenmiş olur. Artık ifade, kendini önceleyen yapı ve kullanımların bir çökmesi olmaktan çıkar, kendi özerkliği kazanır ve üstelik bu defa ona, hitap ettiği kesimleri tabi kılma gücü bahşedilmiştir (Butler 1997, 80). Butler bu eğilimi çarpıcı bir şekilde analiz eder. Ona göre konuşan özneye yapılan bu atfın gerisinde, günümüz dünyasına musallat olmuş kültürel endişeye bir yanıt verme arayışı bulunur, zira artık yasaya da nefret söylemine de kaynaklık eden tek bir öznenen bahsedilemez. Ancak bu çıkışsız bir yoldur, kaldı ki nefret söylemine karşı etkili de değildir.

Altüst edici performatifler ve ilerici siyasetin sorunları

Nefret söylemine ve onu dillendiren faile yönelik bu egemenlik atfının karşısında Butler, hitabın etkili bir cevapla karşılandığı, failin kendi algısını sarsan, konuşmanın tek taraflılığını bozguna uğratıp yönünü tersine çeviren ve böylece tehdidin performatif güçlerini altüst eden performansların varlığına dikkat çekmeye çalışır. Verdiği en önemli örnekse, *queer* sözcüğünün LGBTİ bireyler tarafından ele geçirilmesi ve aşağılayıcı/yaralayıcı anlamının ters yüz edilmesidir. Butler'a göre *queer* sözcüğünün bu şekilde temellük edilmesi ve yeniden değerlendirilmesinin de gösterdiği üzere, bir söz başka bir form altında onu söyleyene karşı çevrilebilir, söylenmesine neden olan ilk amaçların aleyhinde alıntılanabilir ve etkileri tersine döndürülebilir (Butler 1997: 14; ayrıca bkz. Butler 2014: 318-324). Bu mümkündür, çünkü bir sözün söylendiği bağlam veya gerisindeki niyetlerle, sözün yarattığı etkiler arasında daima bir mesafe, bir açıklık vardır. Dolayısıyla Butler, Austin'in edimsöz edimleri ile etkisöz edimleri arasında yaptığı ayrımı (Austin 2009, 117), ikincisi lehine bulanıklaştırmış olur. Demek ki bir hitabın yaralayıcı etkileri dolaysız bir şekilde kendi üzerinde gelmez. Ayrıca bir ifade ile onun yaralayıcı etkileri arasındaki ilişki sabitlenemez de. Arada daima bir boşluğun olmasının oldukça hayırlı sonuçları vardır —karşı bir söz söylemek için zaman tanır, ifadeyi tekrar ederken yeniden anlamlandırabilmek için fırsat verir, onu yaralayıcı güçlerinden kurtarıp daha olumlu bir bağlama yerleştirebilmek için olanak sağlar ve elbette, yasal bir çare aramak için hukuka/devlete başvurmak yerine dilsel bir faillik için imkan yaratabilir (Butler 1997, 15).

Butler tabii ki bunun kolayca becerilebilecek bir şey olduğunu söylemeye çalışmaz. Yaralayıcı sözcüklerin veya adların peşlerinden sürüklediği yükler, kalıntılar, tortular ve tüm bunlar hakkında bolca travmatik hafıza kaydı vardır. Nitekim yaralayıcı güçlerini de bunlardan alırlar —ifade edildiği anlarda elbette açıkça söylenmeyen fakat pekiştirilen bir tarihselliktir bu. Butler'a göre yinelenmelerine bağlı olarak sözcüklerin üzerine biriken şey sadece giderek katılaşmalarına yol açmaz, aynı zamanda her yeni yinelemede bu hafızayı güncelleyip yeni travmalara da neden olabilir. O halde saldırgan güçlerini altüst etmek üzere ele alınsa bile, nefret ifadelerinin travmatize edici etkilerinden bütünüyle muaf kalmak mümkün değildir. Her durumda ifadeyi yeniden sahnelemek, travmasını da yeniden sahnelemek anlamına gelebilir. Ancak Butler çarenin de aynı yerde olabileceğine dikkat çeker: Belki ona karşı çıkmak için dahi olsa alıntılanmak zorunda olduğu bu an, ifadenin tortulaşmış tarihselliğini kırmak için bir fırsat da olabilir. Peki tam da travma sahnesinin yeniden kurulduğu bu anda, onun etkilerini tersine çevirecek şekilde ona nasıl göndermede bulunabiliriz? Nefret söylemi kendisine karşı nasıl alıntılanabilir? Butler bu soruları şöyle yanıtlar: Nefret söylemini bir şekilde tekrarlamaksızın onun yaralayıcı etkilerini azaltmanın bir yolu yoktur —aslında nefret söylemini yeniden dolaşıma sokmak zorunda kalmaksızın onları yasaklamak veya sansürlemek bile mümkün değildir (a.g.e., 37). Öyleyse, muhalif bir strateji uyarınca nefret ifadelerini yeniden alıntılanmanın ve anlamlandırmanın her zaman böyle kör bir noktası bulunur, yani her zaman kontrol dışı etkiler yaratabilirler. Fakat bu riski almak, sözcükleri söylenemeyecek veya söylenmemesi gereken sözcükler olarak bir yere tıkararak onların yaralayıcı etkilerini artırmaktan yeğdir (a.g.e., 38).

Buradan hareketle Butler, örneğin *nigger* (zenci) veya *spick* (Latin kökenliler için kullanılan aşağılayıcı bir ifade) gibi sözcüklerin arkadaşlar arasında kullanılsa bile aşağılayıcı olacağını, çünkü bunların kendi bağlamlarını kendi üzerinde taşıdığını, dolayısıyla nasıl kullanılırsa kullanılsın başka türlü anlaşılmasının mümkün olmadığını söyleyen görüşe karşı çıkar. Ona göre bu türden sözcüklerin ister mahkemede, tanıklıklarda veya psikanalizde travmatik şekillerde, isterse kültürel bir işleme tabi tutularak estetik tarzlarda tekrarlanması

kaçınılmazdır. Dolayısıyla söylenmeleri yasaklandı diye bu sözcükler yok olmazlar ve yaralayıcı güçleri daha mutlaklaşmış halde yaşamaya devam ederler. Oysa Butler, onları mevcut bağlamından çıkarma ve yeni bir bağlama yerleştirme yönündeki girişimlerin, sözcük ile yaranma arasında kurulan uzlaşımın bağı zayıflatmaya veya kırmaya dair ironik bir umut yarattığını söyler (a.g.e., 100). Nefret söylemini başka şekillerde karşısına alan yeni performatif girişimler hakkındaki bu umut beyanı, aslında Butler'ın Birleşik Devletler'deki ilerici hareketlerin politik çıkmazlarına dair endişe ve düşüncelerinden kaynaklanır. Ona göre bazı ırkçı ve cinsiyetçi ifadelerin yasaklanması veya sansürlenmesi talebini öne çıkaran bu siyaset tarzı birden çok sorunla maluldür. Bu sorunların en başında, böyle bir siyaset tarzının nefret söyleminin yaralayıcılığını mutlaklaştırması ve ona yönlenebilecek, onun güçlerini zayıflatabilecek tepkileri baştan inkar etmesi gelir.

Diğer bir sorun, bu stratejinin devletin ve özellikle de yargısal iktidarın söylemsel güçlerini artırmasıdır. Söz konusu yaklaşımlar genellikle bunu yeterince önemsemiyor görünür, zira devlet iktidarına ve hukukun işleyişine fazlaca tarafsızlık atfeder. Oysa devlet ve hukuk, nefret söyleminin üretimine bir anlamda katılır, kendi dolayımından geçmesini sağlar, neyin nefret ifadesi olup neyin olmadığını tayin edecek nihai hükmü elinde tutarak kendi söylemsel güçlerini pekiştirir ve zinde tutar. Burada Butler, özellikle devletin söylemsel güçlerinin bu şekilde artmasının nasıl pek çok suiistimale izin verdiğini ve bu güçlerin nasıl geriye dönüp muhalif varoluş biçimlerini vurabildiğini gösteren çok sayıda somut durumu dikkatimize sunar. Örneğin mahkemeler, bütünüyle muhafazakar siyasal ajandanın örtük uzlaşımına uygun olarak ve onların hizmetinde, cinsellikle ilgili görsel temsilleri yaralayıcı bir davranış olarak yorumlamakta hiç sorun yaşamazken, konu ırkçı ifadeler geldiğinde bunların yaralayıcılığı konusunda pekala kararsız kalabilmektedir (a.g.e., 40). Benzer şekilde, ABD ordusunda gay ve lezbiyen bireylerin kendi cinsel kimliklerini açıklamalarını yasaklayan düzenlemeyi ayrıntılı biçimde inceleyen Butler, sözcüklere atfedilen aşırı gücün nasıl istismar edildiğini tespit etmekte zorlanmaz: Amerikan ordusunda bir bireyin eşcinsel olduğunu açıklamasını bizzat bir eşcinsel edim olarak değerlendiren ve yasaklayan bir düzenleme yapılabilemiştir örneğin (a.g.e., 103-126). Başka pek çok müstehcenlik davasında da mahkemeler, cinsel ifadeyi cinsel eylem olarak yorumlamaktadırlar. Butler ayrıca, ırkçı nefret ifadelerine dair düzenlemelerin cinselliğe dair düzenlemelerde geçerli bir model olarak alınmasının çok tartışmalı politik sonuçlara yol açtığına dikkat çeker: Nitekim gay ve lezbiyen hareketinde öne çıkan bazı ifade ve temsil biçimleri mahkemeler tarafından yaralayıcı ve müstehcen bulunabilmiştir (a.g.e., 22; 97). Müstehcenlik iddiasının ne kadar ileri götürülebileceğine dair şaşırtıcı bir örnek olarak Butler, "yaşam-yanlısı" kürtaj karşıtlarının, kürtaj sözcüğünün müstehcen kabul edilmesi yönündeki önerilerini gösterir —hatta bir uçak yolculuğu sırasında izlediği bir filmde kürtaj sözcüğünün biplendiğine bizzat tanık olmuştur (a.g.e., 21).

Bu bağlamda dile getirilebilecek bir başka sorun veya risk ise, nefret ifadeleri konusunda tutarsız ve muhafazakar yorum yapma eğiliminde olan mahkemelerin bazı feminist tezleri, kendi motivasyonlarını (ırkçılık veya ayrımcılık gibi) maskeleyerek üzere kullanmaları ihtimalidir. Örneğin rap müziğe karşı dava süreçlerinde, mahkemeler cinsiyetçi ifadelerle ilgili feminist görüşlere başvurmaktadır —fakat sorun şu ki, kürtaj haklarının sınırlandırılması veya kamusal desteklerin geri çekilmesi gibi tasarrufların kadınların onurunu zedelediğine kolayca hükmeden mahkemeler, Afrikan-Amerikan genç erkek rapçilere aynı hoşgörüyü göstermekte oldukça isteksizdir (a.g.e., 23).

Butler, ilerici siyasetin burada özetlenen çıkmazlarını da hesaba katarak, onun kısırılmış olduğu yerden çıkmasına yardımcı olabilecek farklı imkanları düşünmeye çalışıyordu — devlet-dışı ve hukuk-dışı, asıl failliği devlete veya hukuka atfetmeyen, kendi söylemsel güçlerini onlara devretmeyen, failliğin dilin yaralayıcı güçlerinin mutlaklaştırılmasından değil, bilakis onun afallatılmasından, yerinden edilmesinden, tersine çevrilmesinden çıkarıldığı, gücünü kendi dilsel ve siyasal performatifliğinden alan direniş biçimlerinin öne çıkarılmasını savunuyordu. Butler'ın bizlere iletmeye çalıştığı mesaj budur: Nefretin yükselişini durdurmanın yolunun, siyasetin çöküşü ve siyasal failliğin iptali karşısında yaratıcı yollar icat etmekten geçtiğini asla unutmayın! Sorun şu ki, bunu nefretin ivmelenen atakları, gayri-siyasallaştırıcı tazyikleri ve hepsinden önemlisi tehditkarlığının neden olduğu olağanüstü aciliyetlerin baskısı altında yapmak gerekmektedir her zaman. Fakat zaten bu çemberden de yalnızca performatif bir siyasetle çıkılabilir.³ Yazıyı bitirirken, son sözü yine Butler'a bırakalım:

"Gerçekte, günün birinde düşünülebilir, söylenebilir, okunabilir hale gelebilecek dünyaları düşünürken inkar edilmiş olanın açığa çıkması ve söylenemez olanın söylenmesi, tam da dilsel olarak hayatta kalınacak alanı genişletmek için işlenmesi gereken 'cürümün' parçası halini alır.

Sözün yeniden anlamlandırılması, yeni bağlamların açılmasını, halen meşru görülmeyen şekillerde konuşmayı ve dolayısıyla yeni ve müstakbel biçimlerde meşruiyet üretmeyi gerektirir" (a.g.e., 41).

¹ Devletin güçlerinin artırılması konusunda Butler'ı endişelendiren tek şey bunun kırılğan kesimlere muhtemel geri dönüşü değildir, aynı zamanda azınlıklar arasında asimetrik konumlar yaratıp bunu istismar etmesi olasılığına da işaret eder. Örneğin bu açıdan ırkçılık ve cinsiyetçilik sorunlarına devletlerin yaklaşımlarındaki seçicilik dikkat çekicidir: "Devlet hangi koşullar altında bazı saldırgan sözlerin bir azınlığı tehdit ettiğine karar verir ve hangi koşullar altında bir azınlığın saldırgan sözlere hedef olmasını, ifade özgürlüğünün tadını çıkartan bir demokraside yaşamızın işareti olarak, hoşgörüsüyle karşılanmasına karar verir? ... Devletin, ırkçı sözlerin hüküm sürmesine izin verirken bir yandan da cinsel azınlıklar için neden saygı talep ettiğini sormalıyız" (Butler 2015, 148). Yukarıda sözü edilenler farklı olmakla birlikte, yine devletin dolayımında gerçekleşen bir istismar örneği olarak Butler, İsrail devletine ve politikalarına yönelik her türden eleştiriye kategorik olarak antisemitizm suçlaması yönelten yaklaşımı tartışmaya açar. Butler şöyle der: "Doğrusu bu risk, yani İsrail devleti hakkındaki olumsuz ifadelerin yanlış bir şekilde Yahudiler hakkındaki ifadeler olarak yorumlanması riski her zaman mevcut. Ama böyle eleştirilerin taşıyabilecekleri tek anlamın Yahudiler hakkında olumsuz ifadeler olarak alınmalarını olduğunu iddia etmek, eleştirinin algılanma sahasını tekelleştirmesi için bu yoruma devasa bir güç atfetmektir" (Butler 2005, 112). Üstelik mevcut eleştirileri tek bir suçlamaya indirgeyerek İsrail devletini eleştirilerden muaf kılma yönündeki bu strateji, asıl antisemitizm sorununun atlanmasına da neden olmaktadır. Butler'a göre bu suçlama o kadar yaygın şekilde kullanılmaktadır ki, "gerçekten yapılması gerektiğinde suçlamanın kuvveti azalmış olacak"tır (a.g.e., 116). Butler'ın devlet eleştirisini dilsel boyut da dahil olmak üzere daha bütünlüklü şekilde ele alan bir çalışma için bkz. (Schippers 2014, 106-130).

² Görüldüğü üzere Butler, öznenin en başından itibaren söylemde kaybolmuş veya kendisi tarafından kontrol edilmesi imkansız (kendisini önceleyen ve kendisinden sonra da yaşamaya devam edecek olan) söylemler tarafından temellük edilmiş olmasından, öznenin söylediklerinden sorumlu tutulamayacağı sonucunu çıkarmaz. Fakat Butler soruna şöyle yaklaştığını söyler: Elbette ırkçı veya homofobik sözler söyleyenleri hedef almak, onları ifadelerinden sorumlu tutmak, bunu yapmalarını gerektirdiği mesajını etkili bir şekilde onlara iletmek gerekir —böyle kişileri durdurmak ve yapıyor oldukları şeyi hedef almak için pek çok haklı neden vardır. Lakin böyle bir polislik işlevinden ibaret, onunla başlayıp onunla biten bir siyaset tarzı yanlış olacaktır. Butler asıl olarak şu derinliğe müdahale etmenin yollarını bulmak gerektiğine dikkat çeker: Nasıl oluyor da ırkçı söylemin ritüellerini bu kişiler yenileyebiliyor ve yeniden canlandırabiliyor? Peki bu ritüelleri nasıl düşünebiliriz? Yalnızca konuşmalarına (geçici süreliğine) engel olmaya çalışmak dışında, tam da altlarını oymak ve güçlerini zayıflatmak için onları nasıl kullanabiliriz? Üstesinden gelinmesi gereken asıl sorun söylemin dayanıklılığıdır (Bell 1999, 165-166).

³ Butler'ın nefret söylemine dair yaklaşımını sergileyen *Excitable Speech* adlı kitabı, bir Butler eleştirmeninin ifadesiyle, "Amerikan entelektüel ve akademik hayatının zor bir anında sahneye girmiş" (Smith 2001, 390) ve pek çok eleştirel değerlendirmeye yol açmıştır. Bu eleştiriler kabaca iki gruba ayrılabilir. İlk grupta, Butler'ın eserini "sadece kültürel" bir kuram olarak değerlendiren olumsuz eleştiriler bulunur: Butler, performatif, faillik, direniş gibi kavramları daha en başından itibaren maddi/somut iktidar ilişkilerini gözlemlemeden ele almış ve hemen her şeyi dile ve sembolik alana indirgemıştır. Bu görüşe göre Butler, *Cinsiyet Belası* adlı kitabından sonra bu kitabında da aynı sorunlu performatif, faillik ve direniş kavramlarıyla çalışmayı sürdürmektedir. Kitabı genel olarak olumsuz değerlendirenlerin eleştirilerinde iki farklı yön tespit etmek mümkün. İlk yaygın bir eleştiri olarak, Butler'ın Austin'in dil kuramını Derrida'yı izleyerek yanlış yorumladığı söylenmektedir (Schwartzman 2002, Boucher 2006). Buna göre Butler, Austin'deki bağlam vurgusunun önemini kaçırarak, bağlam yerine sözcükleri öne çıkarmaktadır. Diğer bir yaklaşımda ise, Austin ve Derrida üzerinden yapılan bu eleştiri daha genel bir siyasi eleştiriye bağlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre Butler, somut iktidar ilişkilerini gözlemlemeden ve zayıf bir faillığe dayanan şüpheli bir toplumsal dönüşüm stratejisi önermektedir. Örneğin Schwartzman'a göre Butler, konuşma edimlerinin ve ifadelerin içinde yer aldığı toplumsal güç eşitsizliklerini ve tahakküm gerçeğini ıskalamaktadır (Schwartzman 2002, 435). Dahası, soyut bir yeniden-anlamlandırma yoluyla direnmek gibi bir fikre yaslanan Butler'ın faillik önerisi de toplumsal iktidar ilişkilerini göz ardı etmekte, tahakküme karşı verilen mücadelelerin gücünü de geçerek sadece söylemlere odaklanmaktadır. Benzer şekilde Boucher, performatif kavramını sadece kültürel biçimlere odaklanan, kişiler arası ilişkiler ve kimlik çatışmasına ağırlık veren bir kavram olarak görmekte ve bunun zorunlu olarak bireyin altüst edici muhalif gücüne yapılan aşırı bir vurguya yol açtığını savunmaktadır (Boucher 2006). Schaff ise, "yeni kimlik ve faillik imkanlarına yol açacak şekilde öznelliğin *ad hoc* uyarlanması" olarak gördüğü direniş kavramının, somut bir toplumsal dönüşüm için yetersiz kalmanın ötesinde, gerçek bir dönüşümü imkansız hale getirdiğini düşünmektedir (Schaff 2000, 185). Lloyd da, yeniden anlamlandırmanın nefret söylemine karşı optimum siyaset olarak görülmesini, bağlam dışı bir tez olarak görenek eleştirir (Lloyd 2007). Bu tür cepheden karşı çıkan eleştirilerden farklı olarak ikinci grupta yer alan görüşler, bazı yapıcı eleştiriler getirmekle birlikte, daha çok Butler'ın eserini bu türden eleştirilere karşı savunma amacı taşırlar. Bunlara göre, Butler'ın performatif ve faillik kavrayışının dilselci, iradeci ya da bireyci olduğu doğru değildir. Örneğin Smith, Butler'ın kendi kuramına yönelik bu tür yanlış anlamaları *Excitable Speech* ile birlikte daha güçlü bir şekilde savuşturduğu düşünür. Çünkü ilk kez bu kitapla birlikte Butler somut bir söylemin soykütüğünü çıkarmış, karmaşık ve kurumsal iktidar ilişkiler ağında özne konularının kuruluşunu ele almıştır (Smith 2001, 390). Jagger ise söylemsel ve dilsel faillığın bireyle sınırlı olmadığını savunur (Jagger 2008). Rottenberg, Butler'ın zayıf bir faillik anlayışına sahip olduğu yönündeki eleştiriye karşı çıkarak, *Excitable Speech* kitabında dil yerine beden vurgusuna dayanan ve psikanalizden beslenen bedenselleşmiş bir performatif kavrayışının nasıl güçlü bir faillik yorumuna zemin sağladığını gösterir (Rottenberg 2006). Hem olumlu hem de olumsuz eleştirel görüşlerde dikkat çekici bir yakınlaşma noktası, Butler'ın ilerici siyaset ile devlet ve hukuk arasındaki ilişkiye dair yorumlarının tek boyutlu ve indirgemeci olarak sorgulanmasıdır. Bu bağlamda Butler'a, hukuki söylem ile nefret söylemini birbirine denk görmesi (Boucher 2006); devlet kavrayışının tek boyutlu olması, devleti bir imkan sahası olarak görmemesi, demokratik bir egemenlik fikrini reddetmesi (Shulman 2011); devlet ve hukuk eleştirisinin Foucault çizgisinden sapmış olması (Kirby 2006, Schaff 2000) üzerinden çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Ayrıca, yaralanmaya karşı yürütülen toplumsal mücadelelerin bu uğurda devlet desteğini arama ve hukuktan yararlanma yönündeki taleplerinin de daha dikkatlice değerlendirilmesi gerektiği uyarısında da bulunulur (Shulman 2011, Smith 2001, Kirby 2006).

Kaynakça

Agtaş, Özkan. *Ceza ve Adalet* (İstanbul: Metis Yayınları, 2013).

Austin, John L. *Söylemek ve Yapmak: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri* çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Metis Yayınları, 2009).

Bell, Viki. "On Speech, Race and Melancholia: An Interview with Judith Butler" *Theory, Culture and Society* 16, no. 2 (1999): 163-174.

Boucher, Geoff. "The Politics of Performative: A Critique of Judith Butler" *Parrhesia* 1 (2006): 112-141.

Butler, Judith. "Eleştirinin Hassasiyeti: Asad ve Mahmood'a Cevap" *Eleştiri Seküler midir? Küfre Girme, İncinme ve İfade Özgürlüğü* Talad Asad, Judith Butler, Saba Mahmood ve Wendy Brown, çev. Mehmet Fahrettin Biçici (İstanbul: Açılım Kitap, 2015), 117-152.

Butler, Judith. *Bela Bedenler* çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2014).

- Butler, Judith. *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (London and New York: Routledge, 1997).
- Butler, Judith. *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü* çev. Başak Ertür (İstanbul: Metis Yayınları, 2005).
- Foucault, Michel. "İki Ders" *Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1* Michel Foucault, çev. Ferda Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000a), 86-117.
- Foucault, Michel. "Özne ve İktidar" *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2* Michel Foucault, çev. Osman Akinhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000b), 57-82.
- Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi* çev. Hülya Uğur Tannöver (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003).
- Jagger, Gill. *Judith Butler: Sexual Politics, Social Change and the Power of the Performative* (London and New York: Routledge, 2008).
- Kirby, Vicki. *Judith Butler: Live Theory* (London and New York: Continuum, 2006).
- Lloyd, Moya. *Judith Butler: From Norms to Politics* (Cambridge and Malden: Polity, 2007).
- MacKinnon, Catharine A. *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* çev. Türkan Yöney ve Sabir Yücesoy (İstanbul: Metis Yayınları, 2003).
- MacKinnon, Catharine A. *Only Words* (Cambridge: Harvard University Press, 1993).
- Matsuda, Mari J. "Public Responce to Racist Speech: Considering the Victim's Story" *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment* ed. Mari J. Matsuda, Charles R. Lawrence III, Richard Delgado and Kimberlé Williams Crenshaw (Boulder: Westview Press, 1993), 17-51.
- Matsuda, Mari J., Charles R. Lawrence III, Richard Delgado and Kimberlé Williams Crenshaw. *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment* (Boulder: Westview Press, 1993).
- Özkazanç, Alev ve Özkan Agtaş. "Judith Butler'ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Dildeki Performatif ve Yaralayıcı Dil" *Fe Dergi: Feminist Eleştiri (Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 10, no. 1 (2018): 1-12.
- Rancière, Jacques. *Siyasalın Kıyısında* çev. Aziz Ufuk Kılıç (İstanbul: Metis Yayınları, 2007).
- Salih, Sara. *Judith Butler* (London and New York: Routledge, 2002).
- Schaff, Kory. "Hate Speech and the Problem of Agency: A Critique of Butler" *Social Philosophy Today* 16 (2000): 185-201.
- Schippers, Birgit. *The Political Philosophy of Judith Butler* (New York and London: Routledge, 2014).
- Schwartzman, Lisa H. "Hate Speech, Illocution, and Social Context: A Critique of Judith Butler" *Journal of Social Philosophy* 33, no. 3 (2002): 421-441.
- Shulman, George. "On Vulnerability as Judith Butler's Language of Politics: From Excitable Speech to Precarious Life" *Women's Studies Quarterly* 39, no. 1/2 (2011): 227-235.
- Smith, Anna Marie. "Words That Matter: Butler's Excitable Speech" *Constellations* 8, no. 3 (2001): 390-399.